

Рішення
разової спеціалізованої вченої ради ДФ 117.032.2026
про присудження ступеня доктора філософії
Лобачовій Тетяні Олександрівні

Здобувач ступеня доктора філософії Лобачова Тетяна Олександрівна, 1997 року народження, громадянка України, освіта вища: закінчила «із відзнакою» у 2020 році Одеський національний університет І. І. Мечникова за спеціальністю 032 Історія та археологія, виконала акредитовану освітньо-наукову програму здобувачів третього освітньо-наукового рівня зі спеціальності 032 Історія та археологія.

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом Одеського національного університету І. І. Мечникова від «23» червня 2026 року № 11 від 27.06.2025 та внесено зміни № 65/ОД від 07 липня 2026 року у складі:

Голови разової спеціалізованої вченої ради Олени СМІНТИНИ – доктора історичних наук., професора., завідувача кафедри археології, етнології та всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензентів:

1. В'ячеслава КУШНІРА – доктора історичних наук., професора, декана факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

2. Наталії ПЕТРОВОЇ – кандидата історичних наук, доцента кафедри археології, етнології та всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова .

Офіційних опонентів:

1. Юлії ДОБРОЛЮБСЬКОЇ – доктора філософських наук, професора, професора кафедри всесвітньої історії та методики її навчання ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

2. Петра КОТЛЯРОВА – доктора історичних наук, професора, професора кафедри історії мистецтв історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

На засіданні «11» вересня 2026 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки Тетяні ЛОБАЧОВІЙ на підставі публічного захисту дисертації «Формування колективних та індивідуальних ідентичностей в умовах кризових явищ (на прикладі чуми святого Карла у Венеції 1575–1577 рр.)» за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Дисертацію виконано в Одеському національному університеті імені І.І.

Мечникова, місто Одеса.

Науковий керівник: Вадим ЧЕПІЖЕНКО – кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису українською мовою. У дисертації містяться нові науково обґрунтовані результати дослідження. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в українській історіографії комплексним дослідженням колективних та індивідуальних ідентичностей венеціанського суспільства в умовах чуми Святого Карла 1575–1577 рр. У роботі простежено актуалізацію, зміцнення та трансформацію професійних, інституційних, соціальних і релігійних форм ідентичності в умовах епідемічної кризи, а також проаналізовано індивідуальні моделі поведінки та самоідентифікації. Наукові результати, представлені в дисертації, є особистим внеском здобувачки. Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю поглибленого вивчення соціокультурних наслідків епідемічних криз та їхнього впливу на функціонування суспільства раннього Нового часу. Чума Святого Карла у Венеції 1575–1577 рр. у роботі розглядається не лише як демографічна та медична криза, а як середовище, у якому особливо виразно проявлялися взаємовідносини між владою, соціальними групами та окремими індивідами, актуалізувалися й трансформувалися професійні, інституційні, соціальні та релігійні форми ідентичності. Дослідження поєднує аналіз протиепідемічних заходів, соціальних практик і культурних репрезентацій із вивченням колективних та індивідуальних моделей поведінки в умовах кризи. В українській історіографії проблема колективних та індивідуальних ідентичностей венеціанського суспільства в умовах чуми Святого Карла 1575–1577 рр. не отримала комплексного висвітлення, що визначає актуальність обраного дослідження. Тема дисертації відповідає науковому напрямку кафедри археології, етнології та всесвітньої історії факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова та виконувалася в межах науково-дослідної теми «Застосування методів інтелектуальної історії в гуманітарних науках: контекстуальний підхід до вивчення текстів» (2024–2028 рр.), номер державної реєстрації 0124U000841. Дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 із змінами, внесеними Постановою КМУ № 341 від 21.03.2022 року та №502 від 19.05.2023 року, та оформлена згідно з вимогами наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами).

Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації.

Кількість наукових публікацій, повнота опублікованих результатів та особистий внесок здобувача до всіх наукових публікацій, опублікованих та зарахованих за темою дисертації:

Отримані результати роботи були опубліковані у 4 публікаціях в наукових фахових виданнях України, які входять до категорії Б.

Фахові українські видання:

1. Лобачова Т. Колективні ідентичності венеціанців в умовах чуми Святого Карла 1575-1577 рр. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. No 11(29). С. 1259–1268. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-11\(29\)-1259-1268](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-11(29)-1259-1268)

2. Лобачова Т. Чума Святого Карла у Венеції 1575–1577 рр.: Структури, практики, репрезентації. *Вчені записки. Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського*. 2024. Том 35 (74) No 2. С. 115–119. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2024/2.17>

3. Лобачова Т. Формування індивідуальних ідентичностей у Венеції чумних років (1575–1577 рр.). Персональні історії, казуси, приклади. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 77, том 3. С. 4 – 11. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/77-3-1>

4. Лобачова Т. Ідентичність у кризовому суспільстві: індивідуальні та колективні виміри в часи чуми у Венеції (1575-1577 рр.). *Вісник гуманітарних наук*. 2025. No 12. С. 13-18. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17522825>

Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах тощо

Результати дослідження були апробовані на низці наукових конференцій, зокрема:

1. «Формування карантинних заходів на прикладі Венеції XV ст.» «Феномен Європи: проблеми державотворення», наукова конференція молодих вчених з міжнародною участю, Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018 рік.

2. «Образ чумного лікаря в Італії XVI – першої половини XVII ст.» «Текст і образ», Київ, 2018 рік.

3. «Візуалізація смерті: чума в середньовічній іконографії» «Текст і образ», Київ, 2019 рік.

4. «Екологічна складова венеційської політики по боротьбі з чумою» «Одеські читання – 2020», VII Всеукраїнська наукова конференція.

5. «Магістрат та боротьба з пандемією у Венеції XVI ст.» Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 75-ї Міжнародної наукової конференції. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 110–111.

6. «Девід Герлігі: штрихи до інтелектуальної біографії історика» VIII Всеукраїнська наукова конференція «Теоретичні та прикладні аспекти

біографістики: до 250-річчя від дня народження Василя Назаровича Каразіна» ХНУ імені В.Н. Каразіна, 26 вересня 2023 р. (дистанційно)

7. «Історіографія чумних епідемій в середньовічній Європі. Девід Герліге та його внесок у дослідження чумних епідемій» Міжнародна наукова конференція Ver Kyivians (Sub Umbra Castaneorum) «Стародавній світ, середні віки, ранній новий час: історія, релігія, культура», кафедра історії стародавнього світу та середніх віків Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 18–19 травня 2023 р. (дистанційно)

8. «Чума в історії середньовічної Італії за дослідженнями Девіда Герлігі» Міжнародна наукова конференція «XIV читання пам'яті професора П. Й. Каришковського», Центр антикозnavства та медієвістики ОНУ імені І. І. Мечникова, 10–12 березня 2023 р.

9. «Чума Святого Карла у Венеції 1575–1577 рр.: структури, практики, репрезентації» / Т. Лобачова // Одіссос: актуальні проблеми всесвітньої історії : матеріали VIII Міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених «Одеські читання: акт. проблеми всесвіт. історії» / Під ред. Чепіженка В. В. та ін. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. – С. 87–92.

10. «Формування індивідуальних ідентичностей у Венеції чумних років (1575-1577 рр.): персональні історії, казуси, приклади.» XIV міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів і молодих вчених ДНІ НАУКИ – 2024. До 190-річчя Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Лобачова Т. Формування карантинних заходів на прикладі Венеції XV ст. Феномен Європи: проблеми державотворення. *Збірник матеріалів наукової конференції молодих вчених з міжнародною участю у Львівському національному університеті імені Івана Франка (15-17 листопада 2018 р.)* упорядник Р.Б. Тарановський, В.М. Мельник. Львів: Видання наукового журналу «Аннали юридичної історії», 2018. С. 13 – 15. URL: http://legalhistoryjournal.com.ua/wp-content/uploads/2020/03/%D0%A4%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD_%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B8_%D0%BF%D0%B4%D1%84.pdf

12. Лобачова Т. Екологічна складова у венеціанській політиці боротьби з чумою. Одіссос. *Актуальні проблеми всесвітньої історії : матеріали VII Всеукр. наук. конф. «Одеські читання – 2020»*. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2020. С. 76–84.

13. Лобачова Т. О. Населення Тоскани XV століття у висвітленні Девіда Герлігі. *Libra: збірка наукових праць Центру антикозnavства та медієвістики ОНУ імені І.І. Мечникова* / під ред. О.М. Лугового та В.В. Чепіженка. Випуск VI: до 40-річчя науково-педагогічної діяльності І.В.

Немченко. Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2022. С.124-132. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/258ccel1d-a07e-4e79-b1f3-7b7032378775/content>

У дискусії взяли участь (голова, рецензенти, офіційні опоненти, інші присутні) та висловили зауваження:

Кушнір В'ячеслав Григорович, – доктор історичних наук., професор, декан факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Оцінка позитивна. Висловлені рецензентом зауваження:

1. У роботі значна увага приділена історіографії та теоретичним концепціям ідентичності, однак окремі положення доцільно було б співвіднести з конкретними кейсами ранньомодерної Венеції.

2. Бракує архівних матеріалів безпосередньо з італійських фондів, що дало б змогу повніше реконструювати повсякденний досвід мешканців Венеції під час епідемії.

3. У розділі, присвяченому індивідуальним ідентичностям, окремі персональні історії подані нерівномірно за ступенем деталізації, що подекуди ускладнює порівняльний аналіз.

4. Деякі поняття («репрезентації», «колективна пам'ять», «соціальна солідарність») могли б отримати більш чітке методологічне розмежування.

Водночас зазначені зауваження мають рекомендаційний характер і не знижують загальної наукової цінності дисертаційної роботи.

Петрова Наталія Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Оцінка позитивна. Висловлені рецензентом зауваження:

1. У роботі помітною є певна описовість окремих фрагментів, особливо в частині огляду історіографії та характеристики джерельної бази. Подекуди бракує більш чіткої аналітичної проблематизації позицій дослідників.

2. Дисертація значною мірою спирається на опубліковані джерела та наукову літературу, тоді як залучення архівних матеріалів могло б посилити оригінальність дослідження та розширити джерельну основу роботи. Авторка сама зазначає обмеженість доступу до італійських архівів.

3. У деяких підрозділах відчувається нерівномірність між аналізом колективних та індивідуальних ідентичностей: колективний вимір досліджений більш системно, тоді як персональні кейси іноді мають ілюстративний характер.

4. Подекуди трапляються стилістичні та термінологічні повтори, що є типовим для дисертаційних досліджень великого обсягу та не впливають на загальне позитивне враження від роботи.

Зазначені рекомендації та побажання мають дискусійний характер і не

знижують високого наукового рівня дисертаційного дослідження.

Добролюбська Юлія Андріївна, - доктор філософських наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії та методики її навчання ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Оцінка позитивна. Висловлені опонентом зауваження:

1. Понятійно-категоріальний апарат дослідження потребує більшої конкретизації. Авторка активно використовує поняття «колективна ідентичність» та «індивідуальна ідентичність», проте не завжди достатньо чітко окреслює їх операціоналізацію щодо ранньомодерного суспільства. Залишається дискусійним питання, наскільки коректним є застосування сучасних теоретичних концепцій ідентичності до соціально-культурних реалій Венеції XVI ст.

2. Джерельна база дослідження є репрезентативною, проте її можливості використані не повною мірою. Авторка зазначає, що через об'єктивні обставини не залучала архівні матеріали італійських архівосховищ, обмежившись переважно опублікованими джерелами. Це не ставить під сумнів отримані результати, однак використання документів фондів Державного архіву Венеції, насамперед фондів союзу магістратів, могло б суттєво розширити доказову базу дослідження та поглибити окремі висновки.

3. Певною мірою дискусійним є твердження про формування нових колективних ідентичностей під впливом чумної кризи. У низці випадків наведений матеріал швидше демонструє посилення вже наявних корпоративних, професійних чи релігійних форм самоідентифікації, ніж виникнення принципово нових ідентичнісних моделей. Це питання потребувало б додаткової аргументації.

4. У роботі недостатньо уваги приділено компаративному аспекту. Порівняння венеційського досвіду з аналогічними процесами в інших італійських містах-державах (Флоренції, Генуї, Мілані) або європейських центрах дозволило б чіткіше визначити специфіку саме венеційської моделі реагування на епідемію та формування ідентичностей.

5. Структура четвертого розділу, присвяченого індивідуальним ідентичностям, викликає окремі запитання. Авторка заявляє про аналіз персональних історій, однак критерії відбору представлених казусів та їхня репрезентативність для характеристики ширших суспільних процесів не завжди є достатньо обґрунтованими.

6. Окремі положення наукової новизни сформульовані надто категорично. Зокрема, твердження про те, що дослідження «вперше» розглядає чому як чинник формування ідентичностей, потребує певного уточнення, оскільки у сучасній західній історіографії вже існують праці, присвячені взаємозв'язку епідемій, соціальної пам'яті та колективної ідентичності. Доцільніше було б наголошувати на новизні такого підходу саме для української історичної

науки.

7. У тексті зустрічаються поодинокі технічні огріхи та друкарські помилки, зокрема у назві другого розділу в «Змісті» (с. 9) вжито слово «репрезінтації» замість нормативного «репрезентації».

Висловлені зауваження мають переважно рекомендаційний та дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Котляров Петро Миколайович, доктор історичних наук, професора, професора кафедри історії мистецтв Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Оцінка негативна. Висловлені опонентом зауваження:

1. Невідповідність між заявленою темою і фактичним змістом роботи.

Назва обіцяє дослідження формування колективних та індивідуальних ідентичностей. Це передбачає аналіз способів самоопису людей і груп, мовних формул «ми» і «вони», уявлень про належність, зміни соціальних, професійних, конфесійних і гендерних ролей, механізмів включення та виключення, наративів, за допомогою яких індивіди осмислювали самих себе, порівняння ідентичностей до, під час і після епідемії. Однак значна частина роботи розповідає про природу чуми, способи передачі інфекції, карантин, лазарети, санітарні паспорти, лікарські теорії, міазми, чумні маски, історію громадського здоров'я, демографічні втрати, загальну історію медицини від Галена до XVII століття.

Усе це може бути контекстом, але в дисертації контекст фактично поглинає центральну проблему. Наприклад, опис створення лазаретів або санітарного контролю сам по собі ще не доводить формування ідентичності. Для цього потрібно показати, як ці заходи змінили саморозуміння людей, як вони називали себе, кого вважали членами своєї спільноти, а кого – небезпечними чужинцями.

У роботі неодноразово відбувається логічний стрибок від опису певної практики чи соціальної ролі до висновку про формування ідентичності. Так, на с. 106 участь у братствах, обітницях, процесіях і ритуалах покаюння безпосередньо пов'язується з відновленням ідентичності та колективною ідентифікацією. На с. 129 благочестива поведінка, прийняття обмежень і нових норм трактуються як механізми формування нових індивідуальних і колективних ідентичностей. На с. 211 практики виживання загалом проголошуються «механізмами виробництва ідентичностей», а карантин, дисципліна, документи й санітарний контроль – чинниками формування інституційної та міської ідентичності. На с. 215–216 вже сама інституційна реакція і карантин названі механізмами формування колективної ідентичності, а санітарна інфраструктура – «актом політичної самоідентифікації». На с. 227 професійна поведінка Донцелліні – відповідальність, підтримка карантинної дисципліни, емпірична аргументація – подається як прояв професійної

ідентичності. У всіх цих випадках бракує проміжного доказового рівня: не показано, як саме відповідні практики змінювали саморозуміння людей чи груп, їхню мову самоопису, уявлення про належність, межі «ми» і «вони». Тому часто маємо не доказ формування ідентичності, а термінологічне перейменування звичайної соціальної, професійної, релігійної чи адміністративної поведінки на «ідентичність».

2. Наукова новизна перебільшена й нечітко сформульована. Заявлено, що вперше: поєднано аналіз протиепідемічної політики із соціокультурним та інституційним аналізом; досліджено вплив епідемії на ідентичності; інтегровано структури, практики й репрезентації; систематизовано вплив венеціанського досвіду на Європу.

Проблема полягає в тому, що історія чуми у Венеції, лазаретів, карантину, міського контролю, релігійних процесій, професійних медичних спільнот та суспільних реакцій уже має велику міжнародну історіографію. Саме дисертація це демонструє.

Тому формула «вперше поєднано» потребує дуже точного обґрунтування. Адже не уточнено, чи йдеться про новизну у світовій історіографії, в українській історіографії, щодо конкретної епідемії або щодо певного корпусу джерел і який саме новий результат отримано, а не лише який підхід заявлено?

«Комплексність» сама по собі не є науковою новизною. Так само не є новизною твердження, що епідемія впливала на соціальне життя або сприяла розвитку громадського здоров'я. Новизна могла б полягати в реконструкції конкретних механізмів самоідентифікації, але саме ця частина роботи залишається недостатньо доведеною.

3. Методологічний інструментарій потребує уточнення.

У переліку методів названо: аналіз і синтез; індукцію і дедукцію; описання; вимір; історико-типологічний; історико-проблемний; «антропо-соціальний»; «медичні методи». Це слабке місце.

По-перше, аналіз, синтез, індукція та дедукція є загальними логічними операціями, а не спеціальною методикою дослідження ідентичностей.

По-друге, незрозуміло, що таке «антропо-соціальний метод». Це не усталена методологічна категорія.

По-третє, формула «застосовано медичні методи» викликає сумнів. Історик, який аналізує медичні трактати, не застосовує клінічні або епідеміологічні методи, якщо не проводить власного медичного дослідження. Тут доречніше говорити про історико-медичний аналіз або аналіз медичного дискурсу.

По-четверте, не пояснено основного: як аналізуються ідентичності; як здійснюється дискурс-аналіз; чи використовується мікроісторичний метод; як реконструюються емоції; як співвідносяться нормативні приписи й реальна поведінка; як перевіряється репрезентативність окремих казусів.

4. Структура дисертації незбалансована. Перший розділ займає приблизно 85 сторінок, тоді як: розділ про структури, практики й репрезентації – близько 28. Розділ про колективні ідентичності – близько 30. Розділ про індивідуальні ідентичності – близько 32.

Тобто історіографія та джерела займають майже стільки ж, скільки два головні аналітичні розділи разом. Це свідчить, що ядро дисертації недостатньо розвинене.

Четвертий розділ узагалі не поділений на підрозділи, хоча містить: теорії ідентичності; історію тіла; сучасну психологію; біоархеологію; медичні дискусії; шарлатанство; покарання; нотаріальні свідчення; історію окремих лікарів.

5. Об'єкт і предмет сформульовані надто широко.

Об'єктом названо соціальні, культурні та релігійні процеси у Венеції під час чуми. Це фактично вся історія міста в період епідемії. Предмет включає: колективні ідентичності; індивідуальні ідентичності; практики; репрезентації. Предмет майже збігається з усім змістом роботи й не встановлює чітких меж. Логічніше було б визначити предмет як: способи конструювання та репрезентації міської, професійної, конфесійної й особистої належності у венеціанських нормативних, наративних та его-документальних джерелах 1575–1577 років. Тоді було б зрозуміло, що саме аналізується і за допомогою яких джерел.

6. Надлишкова кількість завдань. У вступі поставлено 13 завдань. Частина з них дублюється або не відповідає структурі: дослідити структури, практики й репрезентації; розкрити роль магістрату і патриціату; охарактеризувати лікарів, купців, торговців і моряків; вивчити братства і церкви; проаналізувати колективні ідентичності; дослідити соціальну поведінку; визначити вплив на політичне життя; оцінити релігійну символіку; простежити міський простір; проаналізувати образ Венеції у Європі.

Це радше перелік усіх можливих аспектів чуми, ніж послідовна дослідницька програма. Деякі завдання не мають достатнього відображення в окремих розділах. Зокрема це стосується зміни міського простору або образу Венеції як «морального тіла». Цей пасаж лише згадується у постановці завдань і потім з'являється ще раз лише у висновках, як доконаний факт.

7. Порухення хронологічних і географічних меж. Формально робота охоплює 1575–1577 роки, але фактично постійно виходить у XIV, XV, XVII, XVIII століття і сучасність. Так само географічно залучено: Флоренцію; Тоскану; Болонью; Рим; Рагузу; Кандію; Францію; Англію; Північну Америку в теоретичних правах; сучасні пандемічні дослідження. Розширення меж може бути виправдане історичним контекстом або порівнянням, але в роботі немає чіткої системи: що є передісторією; що є порівняльним кейсом; що є рецепцією; що безпосередньо стосується предмета. Через це дисертація

виглядає як широка компіляція матеріалів про історію епідемій, а не сфокусоване дослідження конкретної проблеми.

8. Фактологічні та термінологічні неточності. У тексті трапляються формулювання, які потребують обов'язкової перевірки.

Наприклад: Венецію названо першою державою, що запровадила карантин (С. 112), хоча рання організована ізоляція традиційно пов'язується також із Рагузою (1377).

У тексті іноді змішуються «епідемія» і «пандемія».

COVID-19 названо «чумою XXI століття» (С. 110), що є радше публіцистичною метафорою.

Розповідь про чумного лікаря в масці з дзьобом стосується передусім XVII століття (дисертантка сама про це пише: С. 45-46; 146; 219) і не може автоматично характеризувати Венецію 1575–1577 років.

Модель Лакера (С.168) подається надто лінійно, хоча його концепція «однієї статі» давно є предметом критики та уточнень. Ці помилки не завжди руйнують основну тезу, але показують недостатню точність роботи з медичною та політичною історією.

9. Поняття «ідентичність» недостатньо чітко визначене.

У теоретичній частині згадано Чарльза Тейлора, Бенедикта Андерсона, Ентоні Сміта, Еріка Еріксона, Роджерса Брубейкера, Фредеріка Купера, Барбару Розенвайн, Вільяма Редді, Норберта Еліаса, Томаса Лакера та інших. Однак їхні концепції не утворюють єдиної методологічної системи. Ці автори працюють із дуже різними явищами: Тейлор – із моральними горизонтами модерної самості; Андерсон – із модерними націями та друкованим капіталізмом; Сміт – із національною та етнічною ідентичністю; Еріксон – із психосоціальним розвитком особистості, передусім у юнацькому віці; Брубейкер і Купер – навпаки, застерігають від надмірного використання поняття «ідентичність»; Розенвайн і Редді – з історією емоцій; Лакер – з історичними моделями статі й тіла. Сам факт цитування цих авторів ще не створює методології. Не пояснено:

1. Яке саме визначення ідентичності приймає дисертантка.
2. Які її ознаки можна побачити в джерелах XVI століття.
3. За якими критеріями певна поведінка визнається трансформацією ідентичності.
4. Як відрізняються: ідентичність; соціальна роль; соціальний статус; групова солідарність; поведінкова стратегія; інституційна дисципліна; колективна пам'ять.
5. Як можна довести саме зміну ідентичності без систематичного порівняння стану до 1575 року і після 1577 року. Особливо показово, що дисертантка цитує Брубейкера і Купера, які пропонують замінювати надмірно широке поняття «ідентичність» точнішими

категоріями – спільністю, пов'язаністю, групністю, самоусвідомленням. Але в самій роботі це застереження фактично ігнорується: ідентичністю називається майже все.

Пояснення ключових понять «індивідуальна ідентичність» і «колективна ідентичність» у підрозділі 1.3 (с. 89–93) фактично не має належної теоретичної опори. Дисертантка подає розгорнуті визначення, виділяє компоненти, типи та форми ідентичності – «фізичну», «психологічну», «соціальну», «культурну», «гендерну», «професійну», «моральну», «ідентичність досвіду», а також «динамічну», «контекстуальну», «автентичну», «конфліктну» і «стійку» ідентичності, – однак не пояснює, з якої саме наукової концепції походить ця класифікація, ким вона запропонована і чому саме її обрано для історичного дослідження Венеції XVI ст. Наприкінці багатосторінкового викладу подано лише загальне посилання [121], яке не дає можливості встановити джерело кожного з наведених визначень і класифікацій.

Ще виразнішою є ця проблема у визначенні колективної ідентичності. Дисертантка самостійно перелічує її «компоненти» – «відчуття “ми”», «символічне вираження», «колективне агентство», «спільний досвід», – а далі створює типологію етнічної, релігійної, гендерної, національної, соціальної та ідеологічної ідентичностей. Проте не вказано теоретика або дослідницьку традицію, з якої ця схема запозичена, не наведено дискусії щодо цих категорій і не показано, чому саме така типологія є придатною для аналізу ранньомодерного суспільства. У результаті цей фрагмент більше нагадує узагальнений навчальний або енциклопедичний виклад, ніж методологічний апарат дисертаційного дослідження.

Особливо показовою є твердження, що під час чуми 1575–1577 рр. у Венеції «сформувалися різні колективні ідентичності, які разом боролися з кризою» (С. 92). Воно з'являється в самому визначенні поняття, тобто ще до проведення відповідного аналізу і фактично наперед формулює один із головних результатів дисертації. Таким чином, поняття не використовується як аналітичний інструмент для перевірки гіпотези, а саме визначення вже містить бажаний висновок дослідження. Це створює логічне коло: колективна ідентичність визначається через кризову солідарність, а потім сама кризова солідарність використовується як доказ існування колективної ідентичності.

Те ж саме можна сказати і про «кризові явища» про які згадує дисертантка та їх вплив на ідентичність (С.93).

10. Відсутність достатнього теоретичного й джерельного обґрунтування. Низка концепцій переноситься у Венецію XVI століття без достатньої історизації. Особливо проблематичне використання: теорій національної ідентичності Андерсона і Сміта; психоаналітичного поняття «кризи ідентичності» Еріксона; сучасних психологічних досліджень COVID-19; сучасних психологічної травми, стигми та соціально-економічної вразливості.

Венеційці 1575–1577 років не мислили себе в категоріях сучасної психологічної «ідентичності». Це не означає, що їхнє саморозуміння не можна досліджувати, але треба реконструювати тогочасні категорії: *patria*, *città*, *Repubblica*, *venezianità*, *corpo civico*, *Christianitas*, станова честь, родинна належність, конфесійна ортодоксія, професійна репутація, парафіяльна та братська належність. У дисертації натомість модерна термінологія часто накладається на ранньомодерний матеріал без аналізу того, чи відповідала вона понятійному світу учасників. Особливо слабким є залучення Еріксона. Його нормативна криза юнацької ідентичності майже нічого не пояснює у випадку венеціанських лікарів, могильників, купців або засуджених злодіїв XVI століття. Висновок, що публічно покарані злочинці уособлювали «негативну ідентичність» у сенсі Еріксона, виглядає штучним і теоретично невиправданим.

11. Джерельна база. Дисертантка прямо визнає, що через «об'єктивні обмеження» не використовувала італійські архіви й спиралася переважно на матеріали у відкритому доступі. Для роботи з історії карантину або огляду медичних практик це ще могло б бути прийнятно. Але для дослідження індивідуальних ідентичностей така обмеженість є принциповою. Щоб дослідити індивідуальне саморозуміння, необхідні: листи; щоденники; заповіти; нотаріальні акти; інквізиційні протоколи; судові свідчення; особисті прохання; автобіографічні записи; родинні архіви; записи братств; парафіяльна документація; докладні мікроісторичні досьє. У роботі натомість значна частина «джерельної бази» складається з Боккаччо і Маттео Віллані, які описують XIV століття; Галена, Фракасторо, праць лікарів з інших міст і періодів, статутів та матеріалів Тоскани, Болоньї, Флоренції, Рима, Кандії, сучасних історичних і медичних досліджень.

12. Проблема термінологічного змішування джерел та історіографії. Є також проблема термінологічного змішування: наукові праці сучасних дослідників іноді фактично подаються поряд із первинними джерелами як частина «джерельної бази». Роботи Карабельє, Занарді, Чіполли, Бамджі, Кроушо та інших – це історіографія, а не джерела епохи, якщо дисертант не працює з опублікованими ними документами окремо й критично.

У вступі заявлено використання «матеріалів діяльності венеціанських магістратів», «листування сучасників», «нотаріальних джерел», але з тексту не завжди зрозуміло: які саме документи опрацьовано; в якому виданні; якою мовою; чи зверталася дисертантка до оригіналу; чи використовувала цитати через вторинну літературу; яким є обсяг кожної групи; наскільки вони репрезентативні.

13. Відсутність повноцінної критики джерел та історіографії. Джерельний розділ переважно переказує зміст текстів і пояснює, чому вони «корисні». Проте майже не поставлено традиційних джерелознавчих питань: хто створив

документ; за яких обставин; для якої аудиторії; з якою метою; який жанр тексту; які його риторичні конвенції; що автор прагнув приховати або підкреслити; наскільки текст репрезентує ширшу соціальну групу; чи можна особисту думку одного лікаря переносити на «ідентичність лікарів»; чи можна нотаріальний опис страти трактувати як внутрішній світ засудженої жінки; чи не є її останні слова літературно або релігійно стилізованим топосом. Наприклад, слова молодої жінки (с. 174) перед стратою подано майже без критики як свідчення її благочестя та індивідуальної самоідентифікації. Але ми маємо не безпосередній голос жінки, а запис нотаріуса, створений у певному жанрі й культурному середовищі. Потрібно аналізувати не лише «що сказала жінка», а й чому саме так розповів про це Бенедетті (він є у відкритому доступі).

Принциповішою є інша обставина: у тексті Бенедетті йдеться про перемогу в битві при Лепанто (1571) і про святкування по факту перемоги, тоді як відомостей про описані в дисертації страти в ньому немає.

14. Щодо історіографічного розділу то перший розділ займає непропорційно великий обсяг. Значна його частина складається з розлогих біографічних довідок про сучасних дослідників: де вони навчалися, де працювали, які посади обіймали, у яких центрах стажувалися, які ще теми досліджують. Це не можна сприймати як історіографічний аналіз.

Для дисертації важливіше було б з'ясувати: які наукові школи існують, у чому полягають дискусії, які підходи суперечать один одному, які джерела вводили дослідники, які висновки вже зроблено, що саме залишилося невирішеним і що саме конкретно буде досліджувати дисертантка.

Натомість переважає формула: автор відомий тим-то, у своїй праці він розглядає те-то, ця праця є цінною для нашого дослідження. Ця конструкція повторюється десятки разів і створює ефект бібліографічного реферату. Відсутня справжня полеміка з історіографією. Лобачова Т.О. майже не показує з ким погоджується, які твердження попередників вважає недостатніми, що саме переглядає, які суперечності між працями Кроушо, Палмера, Чіполли, Кона, Альфані чи Кармайкл розв'язує.

Надмірна кількість нерелевантного матеріалу. У роботі багато відступів, які слабко пов'язані з Венецією 1575–1577 років: Чорна смерть 1348 року, Боккаччо, епідемії у Флоренції, чума в Римі 1656 року, чума в Кандії 1592–1595 років, медична допомога у Франції, історія чуми в Англії, малярія в тосканській Мареммі, туберкульоз, амулети із жаб, Роберт Бойль, Кардано, Меноккіо, сучасні біоархеологічні дослідження, сучасна психологія COVID-19, модель «однієї статі» Томаса Лакера.

Порівняльний матеріал може бути корисним, але тут він часто не виконує аналітичної функції. Він не завершується систематичним порівнянням і не

показує, чим Венеція відрізнялася від Флоренції, Рима, Рагузи чи Кандії. У результаті розмиваються і хронологічні, і географічні межі.

Особливо неприродно виглядає фрагмент про модель «однієї статі» та жіночий оргазм (с. 167). У тексті не показано, які саме венеціанські джерела 1575–1577 років свідчать, що ця модель впливала на поведінку жінок під час чуми. До того ж, праця Томаса Лакера містить окремі згадки про венеціанських анатомів, видання, надруковані у Венеції, та венеціанський матеріал з історії сексуальності, однак не досліджує Венецію 1575–1577 років і не може сама по собі слугувати джерелом для висновків про поведінку або ідентичність венеціанських жінок під час чуми. Застосування її загальної моделі до конкретного венеціанського матеріалу потребує додаткових місцевих джерел і окремого обґрунтування.

Крім того, саму схему Лакера про перехід від «одностатевої» до «двостатевої» моделі нині активно критикують за надмірну лінійність і узагальнення ранньомодерних медичних уявлень.

Теза про те, що жіноче тіло «почало сприйматися як пасивне» й це нібито визначало стратегії виживання, фактично не доведена.

На с. 168 взагалі виникає очевидна хронологічна суперечність. Дисертантка спочатку, посилаючись на Т. Лакера, зазначає, що до кінця XVII ст. жіноче тіло в межах «one-sex model» мислилося як активне, тоді як перехід до його більш «пасивного» розуміння Лобачова Т. пов'язує вже з формуванням «two-sex model» у XVIII ст. На с. 168 авторка пише: «Для індивідуальних ідентичностей мешканців Венеції часів чуми ці зміни (тобто зміни XVIII ст. – П.К) мали безпосереднє значення. Жіноче тіло почало сприйматися як більш «пасивне» (С. 168). Тобто, тут фактично у XVI ст. ретроспективно переноситься модель, яка, за викладом дисертантки, формується лише у XVIII ст. Це прямий анахронізм: пізнішу концепцію жіночого тіла не можна використовувати для пояснення ідентичностей венеціанців 1570-х років без окремого доказу, що відповідні уявлення існували вже тоді. Отже, пізніша модель ретроспективно проєктується на матеріал XVI ст., що створює прямий хронологічний анахронізм.

15. Розділ про колективні ідентичності. Третій розділ поділений за соціальними та професійними групами: магістрат і патриціат, лікарі, купці, торговці та моряки, релігійні об'єднання. Але соціальна або професійна група ще не є автоматично «колективною ідентичністю». Необхідно показати: чи усвідомлювали члени групи себе як єдине «ми», які спільні символи, цінності й наративи вони мали, як проводили межу з іншими, чи змінювалося їхнє саморозуміння під час чуми, чи існували внутрішні розбіжності, хто мав право представляти групу. У роботі магістрат, лікарі, купці й моряки часто постають як однорідні колективи. Проте джерела свідчать радше про конфлікти: між різними лікарями, між медиками та магістратами, між державою і торговцями,

між економічними інтересами та санітарною безпекою, між офіційною релігійністю та повсякденними практиками. Ці конфлікти могли б стати центральним матеріалом для дослідження множинних ідентичностей. Але робота часто завершує їх узагальненою тезою про «солідарність», «відповідальність» і «спільне виживання».

Особливо сумнівним є повторюване твердження, що епідемія «консолідувала суспільство». У самій дисертації водночас описано недовіру, крадіжки, страти, конфлікти, ухилення від карантину, нерівність, стигматизацію, суперечки лікарів, переваги заможних, відчай бідних. Отже, матеріал швидше показує фрагментацію суспільства, ніж його однозначну консолідацію. Це протиріччя не осмислене.

16. Розділ про індивідуальні ідентичності.

Четвертий розділ мав би бути центральним і найбільш оригінальним. Проте він не має внутрішнього поділу на підрозділи, хоча охоплює дуже різні питання. Це вже структурний недолік. Ще серйозніше те, що більшість наведених історій не є повноцінними реконструкціями індивідуальної ідентичності. Основні персонажі: Джироламо Меркуріале, Джироламо Каподівака, Джироламо Донцелліні, нотаріус Бенедетті, засуджена молода жінка (якої немає у наданому джерелі), могильники та прибиральники, шарлатани. Але аналіз переважно зводиться до оцінювання їхніх дій: один лікар помилився, інший правильно підтримував карантин, шарлатани пропонували сумнівні ліки, злодії крали, жінка поводитися благочестиво.

Це біографічні епізоди та моральні характеристики, але не реконструкція самості. Щоб говорити про індивідуальну ідентичність Меркуріале, потрібно було б дослідити: як він сам описував свою професійну місію, як виправдовував рішення, як співвідносив античний авторитет, особисту репутацію та державну службу, чи змінив свій самоопис після провалу, як його представляли прихильники й опоненти. Так само Донцелліні цікавий не просто як «відповідальний лікар», а як людина на перетині кількох ідентичностей: лікар, протестант, ув'язнений, підозрюваний єретик, фахівець, потрібний католицькій державі, людина, залежна від милості влади. Саме ця суперечність могла б стати сильним мікроісторичним сюжетом. Проте вона лише коротко констатується.

17. Теорія часто замінює відсутні джерела.

У четвертому розділі спостерігається дивна тенденція: коли бракує венеціанських свідчень, дисертантка звертається до теорії або аналогій. Наприклад: дані про психологічний стан сучасних людей під час COVID-19 переносяться на бідних венеціанців XVI століття; біоархеологічні висновки щодо середньовічних популяцій використовуються для реконструкції тілесного досвіду конкретних венеціанців; концепція Лакера застосовується до жіночих стратегій виживання без відповідного корпусу джерел; приклад

Меноккіо використовується для пояснення венеціанських індивідуальних ідентичностей, хоча він не пов'язаний із чумою Святого Карла; теорії національної ідентичності Сміта застосовуються до міського суспільства Венеції. Такі аналогії можуть формувати гіпотези, але не можуть замінювати докази. У тексті часто вживаються формули: «могли виступати», «дозволяє краще зрозуміти», «дає можливість уявити», «можна застосовувати», «імовірно впливало». Це свідчить, що авторка нерідко описує не те, що встановлено джерелами, а те, що теоретично могло відбуватися.

18. Висновки значно сильніші за основний текст, але часто не доведені.

Загальні висновки дисертації сформульовані значно концептуальніше й переконливіше, ніж більшість основного тексту, саме у висновках з'являються справді продуктивні тези: чума як «ситуація примусу до самовизначення» (С. 226); практики виживання як механізми виробництва ідентичностей; епідемія як «соціальний рентген» (С. 226); боротьба за право тлумачити небезпеку; співіснування державного, релігійного та повсякденного режимів; ідентичність як вибір між «залишаюся/тікаю», «підкоряюся/обходжу правила» (С. 226). Проблема полягає в тому, що ці тези не були належно підготовлені й висвітлені в основному тексті дисертації й не були послідовно доведені, а виникли переважно вже на рівні підсумків. Складається враження, що концептуальна рамка була сформульована постфактум і накладена на переважно описовий матеріал. Так, у висновках стверджується, що ідентичність вироблялася через документи, ізоляцію, комунікацію, економічні компроміси та практики виживання, однак в основному тексті немає систематичного аналізу мови документів, немає послідовного дослідження форм самоопису, не простежено семантику належності та опозиції «свій/чужий», не показано зміни понять і формул до, під час і після епідемії, майже відсутні індивідуальні наративи, які дозволяли б говорити саме про трансформацію саморозуміння. Тому в низці випадків висновки про «формування ідентичності» є значно сильнішим, ніж матеріал, на якому він ґрунтується.

Подібна проблема стосується твердження про зміну зовнішнього образу Венеції у європейському контексті: для такого висновку необхідно було б систематично зіставити іноземні описи Венеції до 1575 року, під час чуми та після 1577 року, простежити зміну риторики, оцінок, стереотипів і репутаційних характеристик міста, однак такого окремого аналізу в дисертації немає. Відповідно, частина висновків фактично повторює заявлені у вступі завдання, але не демонструє, яким конкретним аналізом вони були доведені. Особливо це стосується тез про трансформацію ідентичностей, консолідацію суспільства, зміну зовнішнього образу Венеції та довготривалий вплив чуми. У кваліфікаційній роботі висновки не повинні вводити нову аргументацію, якої немає в основних розділах, а безпосередньо впливати з проведеного

аналізу. Тому ці положення потребують або значного посилення доказової бази в основних розділах, або суттєвого стримування формулювань у самих висновках.

19. Стиль часто реферативний, декларативний і повторюваний. У дисертації надзвичайно часто повторюються формули: «ця робота є цінною для нашого дослідження»; «дозволяє краще зрозуміти»; «дає можливість простежити»; «має важливе значення»; «є важливим джерелом»; «формувала ідентичність»; «сприяла консолідації суспільства»; «стала каталізатором змін». Через це текст набуває ніби наукового, але разом з тим і декларативного характеру. Дисертантка не стільки демонструє механізм, скільки багато разів стверджує, що він існував. Є значні смислові повтори між: вступом, вступами до розділів, підсумками підрозділів, загальними висновками, анотацією. Деякі фрагменти фактично переказують ті самі події кілька разів – наприклад, історію Меркуріале, Джироламо Донцелліні, карантину, лазаретів, смертності та ролі магістрату.

Джироламо Донцелліні взагалі у дисертації вводиться кілька разів як новий персонаж, хоча основні біографічні відомості та характеристика його медичних поглядів уже були подані на с. 151 і де були описані його підходи та біографія. Але на с. 169 дисертантка знову зазначає: «Особливу увагу приділено ролі іншого лікаря, Джироламо Донцелліні, який...», після чого повторюються відомості про його методи боротьби з епідеміями та окремі біографічні дані. На с. 178 постать Донцелліні вводиться ще раз і знову як новий персонаж: «Особливу увагу привертає постать Джироламо Донцелліні, іншого лікаря, чиє життя було глибоко пов'язане як із медициною, так і з релігією...». У результаті один і той самий матеріал кількаразово повторюється, а вже відомий читачеві персонаж щоразу подається так, ніби згадується вперше, що створює враження недостатньо узгодженої структури тексту та механічного дублювання окремих фрагментів.

20. Текст потребує ґрунтовного редагування. У тексті наявні орфографічні помилки, механічні повтори, русизми, неправильне керування, невдалі кальки, непослідовне написання власних назв, різне вживання великої та малої літери, помилки в заголовках. У змісті, наприклад: «Розділ» замість «Розділ»; «репрезінтації» замість «репрезентації»; «Чумних Років» із необґрунтованими великими літерами; «1575-1577 Рр.»; непослідовність «Святого Карла» / «святого Карла».

21. Ознаки компілятивності. Робота створює враження великої компіляції вторинної літератури. На це вказують: переважання переказів праць, недостатня кількість розгорнутих цитат із першоджерел, слабка джерельна критика, перенесення готових висновків із Флоренції, Рима або сучасних пандемій на Венецію, відсутність власного серійного аналізу документів, відсутність таблиць, корпусів даних або систематизованих каталогів

висловлювань, багато загальних фраз про «комплексність» і «міждисциплінарність». Власний внесок дисертантки важко відокремити від переказу праць інших дослідників.

22. Слабка доказовість причинно-наслідкових тверджень. У тексті багато сильних причинних формулювань: чума «сформувала» унікальну венеціанську ідентичність, карантин «сприяв» колективній відповідальності, релігійні ритуали «зміцнили» соціальні зв'язки, санітарні практики «підвищили» обізнаність населення, епідемія «переписала» індивідуальні біографії, чума змінила образ Венеції в Європі. Але не встановлено, як саме вимірюється ця зміна.

23. Непослідовність між конструктивістським і есенціалістським розумінням ідентичності. В одних місцях ідентичність подано як мінлива, сконструйована, ситуативна, вироблена практиками, результат взаємодії. В інших – як уже наявна якість групи: «ідентичність лікарів», «ідентичність магістрату», «релігійна ідентичність венеціанців», «унікальна колективна ідентичність Венеції». Не пояснено, чи йдеться про виникнення нової ідентичності чи про зміцнення старої, зміну її змісту чи тимчасову мобілізацію. Це принципово різні процеси.

24. Недостатня увага до альтернативних інтерпретацій. Дисертантка не надає уваги альтернативним інтерпретаціям. Адже ті самі явища можна пояснити без поняття ідентичності: карантин – адміністративною необхідністю; процесії – традиційною релігійною практикою; діяльність лікарів – професійним обов'язком; крадіжки – економічною нуждою та руйнуванням контролю; страти – відновленням державного порядку; будівництво Іль Реденторе – виконанням обітниці та політичною репрезентацією; санітарні паспорти – захистом торгівлі; втечу – стратегією самозбереження. У дисертації не доведено, чому категорія ідентичності пояснює ці явища краще за альтернативні категорії. Але такої методологічної перевірки у дисертації немає.

Потребує окремого обґрунтування застосування концепцій модерної нації Андерсона і Сміта до міської спільноти XVI ст., оскільки ранньомодерні форми належності не можна автоматично ототожнювати з модерною національною ідентичністю.

25. Зауваження до системи бібліографічних посилань. Система бібліографічних посилань у дисертації потребує не просто істотного доопрацювання, а повного перегляду і уточнення. Авторка нерідко використовує покликання у квадратних дужках із зазначенням лише порядкового номера позиції у списку джерел та літератури, наприклад: [42], [64], [75], [127], [136]. При цьому в значній частині випадків не подаються номери сторінок, з яких запозичено конкретне твердження, авторську концепцію, фактичні відомості або цитату. Такий спосіб оформлення може

бути прийнятним лише тоді, коли йдеться про загальну згадку праці в цілому, наприклад про її тематику, загальний науковий напрям або місце в історіографії. Натомість у дисертації посилання без сторінок систематично супроводжують докладні перекази авторських положень, конкретні факти, спеціальні терміни та навіть фрагменти, оформлені як прямі цитати.

Показовим є виклад концепції Чарльза Тейлора про «моральні горизонти», після якого зазначено лише [136].

Так само визначення Бенедиктом Андерсоном нації як «уявної політичної спільноти» та наведений у лапках вислів про образ спільноти супроводжуються тільки посиланням [42], без зазначення сторінки. Отже, читач не може встановити, з якої саме частини видання взято цитату і чи точно вона відтворена.

Подібним чином у тексті переказуються конкретні положення С. К. Кона щодо зміни природи чуми, механізмів її передачі, соціального складу жертв і поступового переходу від міазматичних пояснень до емпіричних спостережень. Усі ці різні за змістом положення супроводжуються тим самим загальним посиланням [64], без локалізації відповідних фрагментів у праці дослідника.

В інших випадках після конкретних фактів – наприклад, щодо заснування *Magistrato alla Sanità* у 1486 році, його повноважень, співпраці з лікарями, аптекарями, ремісниками та релігійними організаціями – подано лише номер [75]. Оскільки це не загальна згадка праці, а сукупність конкретних історичних тверджень, необхідно вказати сторінку або діапазон сторінок, на яких містяться відповідні відомості.

Особливо серйозним недоліком є відсутність сторінок при прямому цитуванні. Якщо в тексті використано лапки, автор зобов'язаний подати точне місце цитати у джерелі. Посилання лише на номер видання у списку літератури не дозволяє перевірити: точність цитування; повноту й контекст висловлювання; правильність перекладу; відсутність довільного скорочення або перефразування; відповідність цитати конкретному виданню.

Сторінки також мають зазначатися при викладі конкретної авторської концепції, статистичних даних, дат, кількісних показників, висновків окремого дослідника та фактів, які не є загальновідомими. Відсутність сторінок у таких випадках суттєво ускладнює наукову верифікацію тексту.

Проблему посилює те, що дисертантка нерідко на кількох сторінках докладно переказує зміст однієї праці, а наприкінці абзацу або групи абзаців ставить одне загальне посилання. Через це неможливо визначити, чи все викладене походить із зазначеної праці, чи частина тверджень є авторськими узагальненнями, запозиченнями з інших досліджень або власною інтерпретацією.

Отже, формально посилання у дисертації наявні, однак значна їх частина

не забезпечує достатньої перевірюваності викладеного матеріалу. Це не лише технічний недолік оформлення. Для історичного дослідження, яке значною мірою базується на переказі зарубіжної історіографії та опублікованих джерел, відсутність сторінкової локалізації послаблює доказовість роботи, ускладнює розмежування авторського тексту і запозичених положень та створює питання щодо коректності академічного цитування.

Окреме серйозне зауваження стосується посилання на с. 178–179. У фрагменті присвяченому діяльності Донцелліні, чумі у Венеції, його оцінці дій магістрату та полеміці з іншими лікарями, авторка посилається на позицію джерел [11] – видання Галена «Method of Medicine. Volume I, Books 1–4» у перекладі Яна Джонстона. Але це античний медичний текст Галена, який за своїм змістом і хронологією не може містити відомостей ані про Донцелліні, ані про Меркуріале, ані про венеційську чуму 1575–1577 рр., ані про діяльність Magistrato alla Sanità («Санітарний магістрат»). До того ж посилання подано без конкретних сторінок. Отже, тут маємо не лише технічну помилку в оформленні, а змістову невідповідність між наведеними твердженнями та вказаним джерелом, тому необхідно встановити реальне походження цих відомостей і замінити посилання на релевантне джерело або наукове дослідження.

Додаткове питання викликає й використання популярних історичних інтернет-зімонок, наприклад, [59] на с. 151. Це зімка Фабіо Казаліні на сайті Viaggiatori Ignoranti, опублікованої 2 грудня 2017 року. За своїм типом це не наукова стаття і не академічна публікація, а популярний історичний нарис, вторинний виклад, який не проходив академічного рецензування і не має наукового апарату. У дисертаційному дослідженні доцільно звертатися безпосередньо до документів венеціанського Sant'Uffizio або їхніх наукових публікацій, а також до академічних праць чи спеціальних досліджень, присвячених Донцелліні. Це зауваження є особливо суттєвим, оскільки на підставі такої популярної публікації робляться висновки про «індивідуальну ідентичність» Донцелліні.

Те саме зауваження стосується праці М. Болдуїна «Жаби і чума: терапія амулетів у медицині XVII століття» [45], яку дисертантка позиціонує як «ілюстрацію засобів і способів лікування чуми у ранньомодерну добу» (С. 49). Окремі твердження Болдуїна в дисертації подано в лапках, тобто вони сприймаються як прямі цитати, однак після них зазначено лише номер позиції [45] без конкретних сторінок статті, що не дозволяє перевірити точність цитування та відповідність наведених висновків оригінальному контексту. Сама стаття є у відкритому доступі і має пагінацію с. 227–247. Матеріал про Роберта Бойля міститься переважно на с. 238–240. Натомість на с. 240–241 Болдуїн окремо викладає погляди Томаса Вілліса, який вважав, що «атомічні» частинки, що виходять з амулета, завдяки подібності форми притягують

частинки чумної інфекції з тіла хворого і таким чином звільняють його від зараження. Однак у дисертації саме ця теза Віллеса дисертанткою приписується Бойлю, що є змістовою помилкою і свідчить про недостатньо уважне прочитання використаної статті. Крім того, хоча дисертантка акцентує, що ця робота використана у дисертації (С. 49), однак у подальшому тексті ця праця жодним чином не залучається і не використовується. Отже, маємо одночасно кілька проблем: відсутність сторінкової локалізації цитат, неточне відтворення змісту джерела, змішування позицій Бойля і Віллеса, формальне декларування використання праці без її послідовного залучення до подальшого дослідження. І, знову ж таки, тут фактично відбувається ретроспективне перенесення матеріалу XVII ст. на події 1575–1577 рр. Однак пізніша практика не є доказом існування тієї самої практики раніше, а майбутнє не може слугувати джерелом для реконструкції минулого без проміжного доказу історичної тяглості.

На с. 37 і 119 дисертантка посиляється на працю М. Ліві Баччі, називаючи її «Демографічна історія Європи», однак під номером [44] у списку літератури зазначено інше видання – *Population and Nutrition: An Essay on European Demographic History* (Cambridge, 1990). Отже, назва праці в основному тексті не відповідає бібліографічній позиції, на яку зроблено посилання, що не дозволяє встановити, з якої саме книги фактично запозичено наведені відомості про санітарні магістратури, карантини, лазарети та санітарні свідчення.

Так само дисертантка говорячи про соціально-просторові моделі смертності, про ризик зараження тощо просто посиляється на роботу під номером [73] на с. 120.

Посилання [6, с. 137] також є некоректним. У використаному виданні праці Гаспаро Контаріні *The Republic of Venice* основний авторський текст завершується на с. 106 (ця робота є у відкритому доступі), далі розміщено список літератури, на с. 119–135 – покажчик, а після нього – видавничий перелік книжок серії *The Lorenzo Da Ponte Italian Library*. Отже, на с. 137 фізично не може міститися приписуване дисертанткою Контаріні твердження про те, що висока мобільність населення, інтенсивність торговельних маршрутів і густота населення ускладнювали контроль поширення інфекцій.

Загалом перевірка сторінкових посилань у дисертації виявила низку випадків, коли зазначені дисертанткою сторінки не відповідають фактичній пагінації праць, наведених у списку джерел та літератури. Так, у посиланні [50, с. 8–9] дисертантка звертається до статті Дж. Брюера *Microhistory and the Histories of Everyday Life*. Проте за бібліографічним описом ця стаття опублікована на сторінках 87–109 журналу *Cultural and Social History*. Отже, сторінки 8–9 не можуть бути сторінками журнальної публікації.

Аналогічна, але ще масштабніша проблема стосується статті З. Б. Сімона

Microhistory: In General [131]. У дисертації на неї наведено посилання [131, с. 7–8], [131, с. 9], [131, с. 10–11], [131, с. 12], [131, с. 13–14] і [131, с. 15]. Водночас у списку літератури зазначено, що стаття надрукована на сторінках 859–877 журналу *Journal of Social History*. Таким чином, усі шість сторінкових посилань не відповідають офіційній пагінації видання.

Особливо очевидною є помилка в посиланні [12, с. 243]. Праця Антоніо Глісенті, зазначена під номером 12, має загальний обсяг лише 24 сторінки. Відповідно, посилання на сторінку 243 є неможливим і свідчить або про помилковий номер джерела, або про неправильну сторінку.

Не відповідає бібліографічному опису і посилання [13, с. 130]. Текст Андреа Гратіоло, включений до видання Паоло Прето, у списку літератури локалізовано на сторінках 191–194. Водночас у дисертації поряд із правильними посиланнями [13, с. 191] і [13, с. 192] в одному випадку подано сторінку 130, яка не входить до зазначеного діапазону.

Те саме стосується посилання на неіснуючу в тексті Бенедетті історію про страти, про які я вже йшлося вище.

Отже, варто переглянути усю систему посилань. Сторінки слід додати до всіх прямих цитат, конкретних фактів, статистичних даних, переказів авторських концепцій, інтерпретацій і висновків інших дослідників. Без такого виправлення бібліографічний апарат дисертації не відповідає вимогам до кваліфікаційної наукової праці.

Також у списку є праці, на які немає жодних посилань. Наприклад, ось деякі з них:

[84] *Encyclopedia of Plague and Pestilence: From Ancient Times to the Present* / ed. George Childs Kohn. 3rd ed. New York, 2007. 529 p.

[101] Henderson J. *The Invisible Enemy: Fighting the Plague in Early Modern Italy*. Centaurus. 2020. Vol. 62, № 2. P. 263–274.

[102] Jarcho S. *Italian Broad­sides Concerning Public Health*. Futura Publishing Company, 1986. 421 p.

[113] Mocca C. *Discorsi preservativi e curativi della peste*. Cambridge University Press. 2014. Vol. 67, № 3. P. 982–984.

Отже, дисертація Лобачової Т.О. містить значний обсяг опрацьованої літератури, демонструє обізнаність з історією чуми, громадського здоров'я та венеціанських санітарних інституцій. У роботі є цікаві персоналії, перспективні казуси й потенційно сильна ідея – розгляд епідемії як ситуації, у якій люди та групи мусили заново визначати власну належність, відповідальність і ставлення до влади, медицини та релігії.

Однак у нинішньому вигляді це радше широкий історико-медичний огляд чуми у Венеції з доданою категорією ідентичності, ніж повністю реалізоване дослідження механізмів формування колективного та індивідуального саморозуміння.

Головний недолік роботи полягає не в тому, що тема ідентичності зовсім відсутня, а в тому, що вона недоведена джерелами. Лобачова Тетяна часто переходить від опису практики до висновку про ідентичність без проміжної аналітичної процедури. Зазначені недоліки свідчать про необхідність чіткішого визначення поняття ідентичності, посилення джерельної аргументації, розмежування соціальної ролі, поведінкової стратегії та самовизначення, а також повного перегляду бібліографічного апарату й мовного редагування тексту.

В дискусії взяла участь Жванко Любов Миколаївна, докторка історичних наук, професорка, директорка Бібліотеки Полтавського державного аграрного університету. Оцінка позитивна. Висловлені зауваження:

1. У роботі Ви зазначаєте, що через об'єктивні причини не мали можливості використати документи італійських архівів. Які саме архівні фонди чи колекції Ви вважаєте найбільш перспективними для продовження цього дослідження і які групи документів, на Вашу думку, могли б найбільше доповнити Ваші висновки?

2. Чи змінилися б, на Вашу думку, основні висновки дисертації щодо формування колективних та індивідуальних ідентичностей у разі залучення неопублікованих документів магістрату охорони здоров'я (Magistrato alla Sanità), листування або матеріалів венеційських архівів, чи вони лише деталізували б уже сформульовані положення?

Здобувачка надала обґрунтовані відповіді на висловлені зауваження опонентів і рецензентів, а також на інші запитання та показала високий науковий рівень в ході дискусії. Зазначені зауваження не впливають на основні наукові висновки та загальне позитивне враження від дисертаційної роботи.

Результати відкритого голосування:

«За» – 4 (чотири) члена ради,

«Проти» – 1 (один) член ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада ДФ 117.032.2026 Одеського національного університету імені І.І. Мечникова присуджує ЛОБАЧОВІЙ Тетяні Олександрівні ступінь доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової спеціалізованої вченої ради

Олена СМІНТИНА